

Odluka církve a státu v pojetí baptistů a adventistů sedmého dne a její aplikace v realitě komunistického Československa 1948–1989

Michal Balcar

Abstract: Separation of Church and State as a Baptist and the Seventh-day Adventist Theological Principle in the Reality of the Communist Czechoslovakia 1948–1989

Both Czechoslovakian Baptists as well as Seventh-day Adventist maintain the principle of the separation of church and state. This study, in its first part, describes differences of understanding of this principle between the two free churches. In the second part it describes the application of this principle in the reality of the communist regime. It is rather surprising that the attitudes of the two in reality differed almost completely. The summary explains the reasons behind this fact being Adventist pragmatism, struggle for free Saturday, and trauma of the government ban of the SDAs (1952–1956).

Keywords: Separation of church and state; Baptists; Seventh-day Adventists; communist Czechoslovakia; theology

DOI: 10.14712/27880796.2024.4

Úvod

Odborné bádání v oblasti vztahu církve a státu v komunistickém Československu se primárně soustřeďuje na vztah mezi státem a římskokatolickou církví.¹ Jen dílčí část prací se pak věnují jiným denominacím.² Tento článek se zaměřuje na dvě menší protestantské církve zastávající radikální odluku církve a státu – Bratrskou jednotu baptistů³ a Církev adventistů sedmé-

1 Základ bádání tvoří Karel Kaplan, *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, Brno: Doplněk, 1993. Další studie viz Jiří Hanuš – Jan Stříbrný (eds.), *Stát a církev v roce 1950*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. Hieronim Kaczmarek, *Stát a církev: Český případ*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2017.

2 V případě ČCE je to část studie věnované J. L. Hromádkovi viz Peter Moree – Jiří Piškula, „*Nejpokrokovější církevní pracovník*“ – *Protestantské církve a Josef Lukl Hromádka v letech 1945–1969*, Benešov: Eman, 2015.

3 Spíše vyznavačská než odborně kritická je studie Jana Bistranina *Vztah českých baptistů a státu* v kolektivní monografii Slávka Švehlová (ed.), *Baptisté v Českých zemích 1885–2019*, Praha: Bratrská jednota baptistů, 2020, 15–31.

ho dne.⁴ V první části popíše postoje obou denominací a jejich teologická východiska. V druhé části se pak bude věnovat aplikaci těchto postojů na dobu komunistického režimu, tedy období mezi roky 1948–1989.

Badatelská otázka zní, jak je možné, že denominace s téměř totožným pojetím odluky církve a státu, zastávaly v realitě komunistického Československa vůči státu tak odlišné postoje.

Odluka církev a státu v chápání baptistů

Odluka církve a státu je pro baptistické hnutí jedním z klíčových teologických motivů, jak potvrzuje ve svém příspěvku na toto téma uveřejněném v nejnovější kolektivní monografii věnované baptistické historii v Českých zemích Jan Bistranin: „Od vzniku baptistických církví na přelomu 16. a 17. století patřila otázka svědomí jednotlivce a vztah církve k moci veřejné (státu) k zásadním otázkám baptistů nejen v oblasti praktického soužití, ale i v oblasti věroučné).“⁵ Tuto skutečnost nakonec potvrzují také *Zásady* publikované československými baptisty.⁶ Není náhoda, že *Zásady* z pera prof. Václava Králíčka začínají historickým úvodem, jenž pomíjí dobu rané církve a věnuje se konstantinovskému obratu, který definuje jako okamžik, kdy křesťanská církev vstoupila do nezdravého vztahu se státem.⁷

Nejstarší baptistické vyznání víry v českých zemích bylo vydáno roku 1886 nákladem prvního českého baptistického kazatele Jindřicha Novotného a neslo název *Vyznání víry a zřízení sborů u víře pokřtěných křesťanů, obyčejně baptistů zvaných*.⁸ To se o vztahu ke státu zmiňuje v článku 14: *O řádu občanském*. Ten není nijak radikální a nepožaduje nijak zásadně odluku církve a státu. Křes-

4 Tématu se samozřejmě okrajově věnuje ve svém práci Jiří Piškula viz Jiří Piškula, *Dějiny Církve adventistů sedmého dne v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha: Advent-Orion, 2009.

5 Švehlová, *Baptisté v českých zemích 1885–2019*, 17.

6 *Zásady* jsou pro baptisty vyznáním víry, byť jak baptisté, tak adventisté patří mezi denominace, které jsou vůči závazným dogmatickým výrokům zdráhavé. Jak uvádí Jáchym Gondáš: „Na rozdíl od většiny křesťanských církví baptisté si trvale uchovávají ostych před vytvářením závazných vyznání víry.“ Pavel Vychopeň – Lydie Kucová – Jáchym Gondáš, *Baptistické zásady: jejich kořeny a okolnosti vzniku*, Praha, 2010, 52.

7 Václav Králíček, *Vznik a zásady baptistů*, Brno: Župní svaz Sdružení mládeže Bratrské jednoty českoslov. baptistů na Moravě, 1929, 6–8.

8 *Vyznání víry a zřízení sboru u víře pokřtěných křesťanů, obyčejně baptistů zvaných: s doklady z Písma Svatého dle originálu německého*, Praha: Nákladem Jindřicha Novotného, 1886.

ťanům baptistického vyznání ukládá: „Považujeme za svou povinnost, všem zákonům vrchnosti bezvýmínečně poslušnu býti, pokud tyto svobodné konání povinností naší křesťanské víry neobmezují, a v moci postaveným tichým a pokojným životem ve vsi pobožnosti jich těžký úkol usnadňovati.“ Specifikuje také ochotu baptistů vstoupit do armády, „byli-li jsme k tomu vrchností vyzváni“.

Již z doby první republiky pochází spis *Vznik a zásady baptistů*,⁹ jehož autorem je Václav Králíček. Vztah ke státu v pozdější době tradičně definuje heslo *svobodná církev ve svobodném státě*. Tím se baptisté „stavějí proti zasahování církve do života státního a zasahování státu do vnitřního života církevního“.¹⁰ Pro naše téma je zajímavé, byť poněkud ahistorické, že prof. Králíček ve svých zásadách z roku 1929 zmiňuje, že existuje výjimka, kdy stát může regulovat život církve, a sice, „když je poškozována státní bezpečnost aneb veřejná mravnost“.¹¹

Asi nejostřeji vyjadřuje postoj baptistů ke státu František Kolátor v brožurce *Zásady a učení Kristovo v pojetí Bratrské Jednoty Chelčického*.¹² „Zatímco církev katolická a stát byly skoro synonyma, zatímco evangelické církve byly státem uznány a jako církve státní používaly mnohých výhod státem poskytovaných – ovšem na úkor svojí vnitřní hodnoty a za cenu ztráty svobody svědomí a svobodného rozhodování v nejnvtěrnějších věcech srdce, stála už tehdy naše náboženská společnost na stanovisku úplné odluky od státu [...]“.¹³ Kolátor se následně odvolává na Chelčického a cituje: „Spojením církve se státem jed vlit jest do církve svatě.“¹⁴

Pravděpodobně největší autority ze všech publikovaných *zásad* požívaly *Naše zásady*,¹⁵ vydané 1930 a sepsané dr. Jindřichem Procházkou, který se o 22 let později stal hlavou „špionážní“ skupiny vyšetřované StB.¹⁶ V textu

9 Králíček, *Vznik a zásady baptistů*.

10 Tamtéž, 18.

11 Tamtéž.

12 František Kolátor, *Zásady a učení Kristovo v pojetí Bratrské Jednoty Chelčického*, sv. 7, Traktáty Br. Jednoty Chelčického, 1921.

13 Tamtéž, sv. 7, 2.

14 Tamtéž, sv. 7, 3.

15 Jindřich Procházka, *Naše zásady: pro náboženskou výchovu dospělých i mládeže ve sborích Bratrské Jednoty čs. baptistů (Chelčického)*, Liptovský Svätý Mikuláš: Rozsieváč, 1930.

16 Když je totiž vedení Jednoty v roce 1949 dotázáno z ministerstva unifikací, „4. které jsou spisy o baptist. názorech na poměr ke státu?“, odpověděl na to Jan Řičař jako předseda Jednoty: „Citovat jednak z Dr. Procházky „Naše zásady“... Slovo Boží Řím 13,1–10, Luk 20,26. atd.“ Archiv BJB, karton 15, korespondence 1949, dopis Jana Řičaře Cyrilu Burgetovi z 10. 9. 1949.

Našich zásad se vztahu ke státu věnuje primárně část 6.B *Naše úkoly na světě – V národě*. Ve vztahu k národu a zahraničí jsou zde baptisté charakterizováni jako „milovníci svého národa. Pěstují při tom ducha mezinárodního, neboť vědí, že v rodině Boží není rozdílů národnostních.“¹⁷ Ve vztahu k vládě dále Procházka vyznává: „Věříme, že vláda a úřady obdržely schválení Boží a existují pro zájem a pořádek ve společnosti národní, lidské. Modlíme se za presidenta a úřady a jsme jich ochotně poslušni.“¹⁸ Vůči této zásadě ale *Naše zásady* zmiňují jistý limit, a sice: „Poslušnost jsme hotovi odepřít ve všech věcech duchovních protivných vůli Ježíše Krista, který je jediným pánem svědomí a králem všech králů světa. Proto budou baptisté vždy usilovat o rozluku církve a státu.“¹⁹ Zásadu odluky církve od státu tedy Jindřich Procházka zmiňuje, ale v zásadě docela okrajově a bez ostřejšího vymezení, což není překvapivé v kontextu roku 1930 a první republiky.

Poslední publikované zásady pocházejí již z doby poválečné, tentokrát z roku 1948 z pera Františka Kolátora. Navzdory očekávání vzbuzené výročním – 1948 – text nijak explicitně nereflektuje únorový převrat nebo jeho blízkost. Kolátor nijak netaktizuje a nabízí čtenáři hrdý výčet amerických baptistů a jejich aktivit.²⁰ Kolátor vysvětluje, co znamená odluka církve od státu: „Nechceme nic od státu, ale také si nedáme zasahovat do svobody svědomí a do náboženského života státní mocí.“²¹ Text dále upřesňuje pojetí odluky církve a státu ve vztahu k duchovním, které bude nepochybně v přímém konfliktu s praxí udělování státního souhlasu na základě §7²² zákona 218 z roku 1949: „Státu nepřísluší právo rozhodovat o kvalifikaci kazatelů sborů ani si vyhrazovat jejich schvalování či odmítání.“²³ To protože „(sborů) nepřijímají však od státu finanční podpory v přesvědčení, že činnost kazatelů a sborů je nutno podpírat dobrovolnými příspěvky a dary, zkrátka svépomocí“.

17 Procházka, *Naše zásady*, 25.

18 Tamtéž.

19 Tamtéž. Na konci odstavce jsou uvedeny biblické verše, na které se Procházka odvolává. Jako první je to odkaz na Sk 5,29, tedy Petrův slavný výrok, kterým se vymezuje vůči veleradě: „Boha je třeba více poslouchat než lidi.“ (ČEP)

20 František Kolátor, *Bratrská Jednota Chelčického: Její historie, program a cíl (Příspěvek k ekumenickému snahám novodobého křesťanství)*, 1948, 10–11.

21 Tamtéž, 12.

22 Celé znění tohoto paragrafu: „Duchovenskou (kazatelskou a pod.) činnost v církvích a náboženských společnostech mohou vyvíjet jen osoby, které k tomu mají státní souhlas, a které vykonají slib. Znění slibu stanoví vláda nařízením.“ Zákon č. 218/1949 Sb., §7, [cit. 5. 9. 2024], dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-218/zneni-0>.

23 Kolátor, *Bratrská Jednota Chelčického*, 12.

cí.“²⁴ Přiznává také, že „baptisté jsou si vědomi, že je povinností všech členů sboru podpírat stát ve všem, co zákonně přísluší státu“.

Velmi podobně jako *Zásady*, objevuje se téma odluky církve a státu na stránkách baptistických periodik. Časopis *Rozsěvač* v roce 1926 přinesl velký profilový článek o baptistické věrouce z pera Jindřicha Slaniny. Ten v bodu 4 uvádí: „Baptisté v zájmu čistoty a nekompromisnosti křesťanství jsou proti spojenectví církve se státem. Baptisté vědí a znají co zla způsobila tato vzájemná závislost a jak rozkladně působila na křesťanství.“²⁵

Baptistické pojetí odluky církve a státu ve světovém kontextu

Za deklaraci baptistického přesvědčení o odluce církve a státu a současně důraz na náboženskou svobodu jako klíčový prvek baptistického vyznání ve dvacátém století lze považovat kázání, které pronesl ve Washingtonu, D. C. 16. 5. 1920 George W. Truett.²⁶ V ní Truett definoval náboženskou svobodu jako největší přínos americké demokracie světu a současně jako zdroj této myšlenky pro americkou demokracii neváhal označit baptisty.²⁷ „Naše základní klíčové zásady vytvořily z baptistického lidu, ze všech zemí a věků, neumdlévající bojovníky za náboženskou svobodu, nejen pro sebe, ale i pro všechny ostatní.“²⁸ Truett se teologicky odvolává na Ježíšův výrok z Matouše 22,21 a vcelku bez exegetických skrupulí ho prohlásí za deklaraci odluky církve a státu: „Ten výrok, jednou a provždy, ohlašuje rozlukou církve a státu.“²⁹

Truettem definovaný a baptisty sdílený postoj ovšem ve dvacátém století narazil na velikou zkoušku v podobě dvou totalitních režimů. Vzrušená disku-

²⁴ Tamtéž, 12–13.

²⁵ Jindřich Slanina, *Baptisté – kdo jsou a co chtějí*, *Rozsěvač* XIII (1926), 57.

²⁶ Truettovo působení mělo svůj ohlas i v Československu. „V novější době získal světovou pověst v evangelizaci náš souvěrec Truett zvaný americkým Spurgeonem.“ Kolátor, *Bratrská Jednota Chelčického*, 10.

²⁷ „And historic justice compels me to say that it was pre-eminently a Baptist contribution.“ George W. Truett, *Baptists and Religious Liberty: An Address Delivered from the East Steps of the National Capitol at Washington, D. C. on Sunday, May 16, 1920, in connection with the Annual Session of the Southern Baptist Conventions, and at the request of the Baptist Churches of Washington*, Nashville: Sunday School Board, Southern Baptist Convention 1920.

²⁸ „Our fundamental essential principles have made our Baptist people, of all ages and countries, to be the unyielding protagonists of religious liberty, not only for themselves, but for everybody else as well.“ Truett, *Baptists and Religious Liberty*.

²⁹ „That utterance, once and for all, marked the divorcement of church and state.“ Truett, *Baptists and Religious Liberty*.

ze a odlišný pohled na interpretaci toho, co znamená dát císaři, co mu patří (Mt 22,21), probíhala v celosvětovém baptizmu již od začátku třicátých let, jak naznačuje analýza baptistického tisku vydávaného v Anglii a v Německu.³⁰

Jakousi kulminací této diskuze byl 5. baptistický kongres pořádaný 4.–10. 8. 1934 v Berlíně. Baptisté veřejně vyjádřili velmi ostrou kritiku vládnoucího režimu, když jedním z výstupů kongresu bylo prohlášení: „Tento kongres odsuzuje a odmítá jako porušení zákona Boha, nebeského Otce, jakékoli rasové nepřátelství a jakoukoli formu útlaku a nespravedlivé diskriminace vůči židům, vůči lidem jiné barvy pleti a vůči jakýmkoli rasám po celém světě.“³¹ Současně se nelze zbavit dojmu, že byli baptisté využiti k tomu, aby světu dali najevo, že národně socialistický stát nijak neomezuje náboženskou svobodu. Kongresu se dostalo nebývalé publicity, ale ta úplně pominula kritické výstupy vůči politické situaci v Německu. Přesto se ke čtenářům dostalo „mnoho hodnotných informací ohledně baptistů a jejich práce“.³² Jak ukazuje analýza celé události i jejích následků z pera Blakea McKinneyho, němečtí baptisté byli na kongresu spíše dotlačeni ke kritickým vyjádřením na adresu režimu. Zatímco britští baptisté se s postupem doby čím dál víc přikláněli k postoji *Vyznávající církve*, jejich němečtí kolegové to považovali za nepochopení podstaty *Kirchenkampfu* a argumentovali tím, že jim stát nechává plnou svobodu v naplňování jejich poslání, tj. primárně evangelizace.

V roce 1947 se skupina zástupců československých baptistů vedená předsedou Ústředí Janem Řičařem³³ zúčastnila Světového kongresu baptistů v Kodani. Jedním ze závěrů sjezdu byl *Manifest ohledně náboženské svobody*. V něm se členové světové baptistické komunity celkem ostře vymezují vůči zasahování státu do záležitostí církve: „V diktatuře nemůže existovat skutečná náboženská svoboda. Nadto trváme na tom, že občanské svobody nesmějí

30 Blake McKinney, „One Lord, One Faith, One Baptism“ in the Land of Ein Volk, Ein Reich, Ein Führer: The Fifth Baptist World Congress (Berlin, 1934), *Church History* 87, (2018/1), 132–36, doi: 10.1017/s0009640718000823.

31 „This congress deplores and condemns as a violation of the law of God, the Heavenly Father, all racial animosity and every form of oppression and unfair discrimination toward Jews, toward colored people and toward subject races in any part of the world.“ *Life Factor and Tendencies: The Fifth Baptist World Congress, Review & Expositor* 31, (1934/4), 478.

32 „[...] the readers got much valuable information concerning the Baptists and their work.“ *Life Factor and Tendencies: The Fifth Baptist World Congress*, 481.

33 Kromě Řičaře šlo také o Jindřicha Procházku, Jana Novotného (sekretáře) a dalších 12 laiků a kazatelů. Viz Archiv BJB, karton 15, dopis Ministerstva školství a osvěty Ministerstvu vnitra doporučující vydání cestovních pasů z 13. 6. 1947.

být omezovány s ohledem na náboženské vyznání či církevní příslušnost. [...] Věříme, že Církev by měla být oddělena od Státu a Stát oddělen od Církve.“³⁴

Odluka církve od státu v chápání adventistů

Adventisté neprezentovali zásadu odluky církve od státu tak výrazně jako baptisté, ale přesto se jí nijak netajili. V tomto ohledu je vypovídající článek z pera Josefa Šimona, který představoval adventistickou církev na stránkách *Kostnických jisker* takto: „Jsme křesťanskou, protestantskou církví, přidržujeme se stěžejních pravd biblických, stojíme na Písmu a zasazujeme se o náboženskou svobodu a rozdělení církví od státu.“³⁵ Šimon ale nijak nevysvětluje teologické pojetí tohoto rozdělení, protože gros svého textu věnuje dalším dogmatickým rozdílům mezi adventisty a ostatními křesťany.

Podobně jako baptisté, i adventisté se zdráhali vtělit své vyznání do závazného kréda a odkazovali se přímo k Písmu.³⁶ Nicméně stejně jako baptisté i oni čas od času naráželi na potřebu systematickým způsobem popsat svou víru i církevní organizaci. Tyto pokusy nemají tak systematickou podobu, jako je to u baptistických *Zásad*. Těm je však například podobný spis z pera J. Popelky *Kdo jsou adventisté*. Ohledně vztahu k státu Popelka o adventistech říká: „Zaujímají jako církev stanovisko pro některou stranu politickou nebo jinou církev, anebo proti nim, neshoduje se s evangeliem Kristovým.“³⁷ K tomu ovšem ještě dodává: „Členům církve ponechávají v tomto směru

34 „There can be no true religious liberty in a tyrannical State. We would insist, moreover, that civil liberties must not be infringed upon because of a particular religious faith or Church affiliation. [...] We believe that the Church should be separated from the State just as much as the State should be separated from the Church.“ *Manifesto on Religious Freedom*, dostupné z: <https://original.relighlaw.org/content/relighlaw/documents/baptistman1947.htm>.

35 *Kostnické jiskry*, 10. 2. 1927, č. 6.

36 „Učení adventistů sedmého dne jsou vzata z Písma svatého a tam lze také nalézt jejich zdůvodnění. Proto církev adventistů nikdy nevydala katechismus, neboť jím jest pro ni Bible. Ani tento spisek není náhradou nějakého vyznání víry.“ Josef Popelka, *Kdo jsou adventisté*, Brno: Advent. nakl., 1932, 16. Zatímco adventisté by se pravděpodobně hlásili k heslu „naším krédem je pouze Písmo“, baptisté by v této otázce byli teologicky specifitější a hlásili by se k tomu, že jako „zdroj svého učení uznávají baptisté učení Ježíše Krista, obsažené v Novém zákoně. Jejich krédem jest život v Kristu Ježíši.“ *Zřízení Bratrské Jednoty Baptistů (Chelčického) v ČSR, Týniště nad Orlicí, 1930*, odstavec I. Všeobecná zásadní ustanovení, §1.

37 Popelka, 35.

úplnou svobodu, aby činili podle svého svědomí.“³⁸ Církev jako organizační jednotka podle Popelky zůstává apolitická, zatímco jednotliví členové se mohou jakkoli politicky angažovat.

V roce 1934 byl misijním časopisem *Hlasatel pravdy* otištěn článek z pera M. H. Wentlanda, ředitele první misijní adventistické školy v ČSR, s názvem „Církev a stát“. Ten důkladně vysvětluje adventistický postoj k této otázce. Wentland v článku rozlišuje mezi tzv. přirozeným a nepřirozeným vztahem církve a státu. Jako nepřirozený definuje ten, kdy dojde ke spojení církve se státem: „Spojení církve se státem může být osudné pro církev, jakož i pro stát a jeho občany, neboť bude-li církev mít ve státě převahu, může to přivodit konec svobody náboženské i svobody svědomí, ale také pronásledování.“³⁹ Za přirozený pak považuje rozlukou mezi oběma entitami. Té rozumí takto: „Podle úmyslu Božího nemá být stát podřízen církvi, ani církev státu. Oba mají stát na stejné výši, potom mohou přispět k blahu občanů.“⁴⁰ Stát má pravomoci ve věcech světských, církev v těch duchovních. V duchovních záležitostech musí podle Wentlanda panovat absolutní svoboda: „Evangelium nebo jakékoli náboženství nesmí být vnucováno ani od církve ani od státu.“⁴¹ Pokud by však stát přece jen své pravomoci překročil, pak je křesťanovo svědomí vázáno jeho loajalitou vůči Bohu: „Tak jest povinností státu od Boha, aby chránil svědomí lidu a nenutil nikoho ve věcech víry. Pak-li by přece chtěl někoho nutit, má křesťan činit podle slova Božího, které praví: ‚Více sluší poslouchati Boha nežli lidí.‘ (Skutkové 5,29).“⁴² Svůj článek pak končí výzvou ke svobodě ve všech oblastech lidského života, protože ta je nezbytnou podmínkou toho, aby byli věřící „[...] nejlepší oporou a podporou státu, ve kterém žili“.⁴³

Pro adventisty je, spíše než odluka církve a státu, důležitým tématem náboženská svoboda. Právě tomuto tématu je věnované 19. číslo časopisu *Hlasatel pravdy*. Jako úvodník jsou vybrány citáty presidenta republiky T. G. Masaryka, které jsou v souladu s adventistickými důrazy, tj. o náboženské svobodě, o české reformaci a o lihovinách. Následující článek s názvem „Myšlenky o svobodě“ je kritikou platnosti tiskového zákona z roku 1862,

38 Tamtéž.

39 M. H. Wentland, Církev a stát, *Hlasatel pravdy* 25 (1934/3).

40 Tamtéž.

41 Tamtéž.

42 Tamtéž.

43 Tamtéž.

který výrazně omezoval působení adventistických kolportérů a spojení této legislativní reality s celkovou svobodou v zemi: „Republika a náš národ budou tehdy v pravdě svobodny, až budou osvobozeny od zbytečných a škodlivých přívěsků, mezi něž rozhodně patří § 23 tisk. zákona z roku...“⁴⁴ Článek vyznívá poněkud jako pojetí náboženské svobody, které je aplikováno primárně na vlastní činnost. Ovšem *Hlasatel pravdy* bojuje za svobodu vyznání pro každého, včetně těch, se kterými adventisté zjevně nesouzněli. Právě tak vyznívá jakýsi „čtenářský test“, kterými odběratelé Hlasatele mohli poměřit, jak důležitá je pro ně náboženská svoboda. Otázka č. 2 zní: „Víš-li, že katolíci, evangelíci, židé i volnomyšlenkáři mají stejná práva, že všechna vyznání před zákonem jsou si rovná?“⁴⁵ Otázka 12. směřuje ke kritice snah uzákonit nedělní odpočinek jako povinný: „Nesměřuje-li nedělní zákon k tomu, aby zrušena byla v neděli všechna práce, radovánky i zábavné hry, aby lidé chodili více do kostelů a modliteben?“⁴⁶ Z obou zmíněných textů vyplývá, že adventisté náboženskou svobodu logicky vnímali prizmatem svých aktivit, které byly státem přece jen omezovány. Byli si ale vědomi i toho, že náboženská svoboda musí být aplikována na všechny bez rozdílu.

Dalším důležitým příspěvkem týkajícím se vztahu adventistů sedmého dne ke státu je dokument *Církev adventistů sedmého dne a její zásady v historickém rámci československých dějin*.⁴⁷ Naneštěstí neobsahuje ani jméno autora ani vrocení, nicméně jeho dikce naznačuje, že mohl vzniknout v druhé polovině 40. let. Jeho intencí je zjevně informovat veřejnost, potažmo státní úřady, o oficiálních postojích adventistů. To naznačuje i závěrečná douška: „Jménem církve adventistů kryjí se čas od času lidé, kteří nejsou jejími členy, případně jejichž názory církev odmítá, protože nejsou biblické.“⁴⁸

Pro otázku vztahu ke státním úřadům je klíčový odstavec pod nadpisem „Církev adventistů v Československu“ (s. 6), kde se říká: „Je církví autokefální. Nepodléhá jiné nebo cizí jurisdikci.“ Adventisté přitom nepochybně nebyli a nejsou církví autokefální, nýbrž celosvětovou, kde národní organizační jednotky (misijní pole, sdružení, unie) podléhají tzv. divizím a následně nejvyšší složce, tedy generální konferenci. Organizační struktura je tedy hierarchic-

44 Š. Kupčik, Myšlenky o svobodě, *Hlasatel pravdy* 24 (1933/10).

45 Několik otázek k náboženské svobodě, *Hlasatel pravdy* 14 (1923/10).

46 Tamtéž.

47 NA, fond CASD, karton č. 5, dokument *Církev adventistů sedmého dne a její zásady v historickém rámci československých dějin*.

48 Tamtéž, s. 8.

ká, přičemž obsahuje jisté kongregační prvky (místní sbor např. nemůže být nucen nadřizenou organizační složkou k některým krokům, které mj. zahrnují vyloučení člena tohoto sboru). Zmínka o autokefalitě naznačuje, že dokument vznikl v době, kdy bylo třeba zdůrazňovat národní charakter denominace. Tomu odpovídá i zmínka o „cizí jurisdikci“. Dokument se nijak nehlásí k odluce církve od státu, byť jde o zásadu důležitou pro adventisty. Zjevně ovšem akcentuje národní (a potlačuje mezinárodní) rozměr svého působení. Deklaruje totiž, že „ve svých reformačních snahách návratu k původnímu křesťanství pojila všechny podstatné nauky hlavních reformačních směrů v jeden celek tak, jak je měli první křesťané, a v duchu snah československých reformačních směrů“.⁴⁹

Krom snahy prezentovat se jako *národní*, nikoli *mezinárodní* církev, je navazování na české reformační proudy u adventistů spojené s přesvědčením, že tyto již od středověku představovaly snahu o náboženskou svobodu. Právě tak se vyjadřují představitelé církve v doslovu k *Biblickým úkolům* z roku 1948. „Čechové, malý středoevropský národ, stáli v předních řadách obhajovatelů náboženské svobody.“⁵⁰ A také: „Tato třináctá sobota je ojedinělou velkou příležitostí, abyste vzdali díky Janu Husovi, Jeronýmovi, Komenskému a jiným za jejich vzácné dílo. Bez jejich úsilí by snad v Evropě ani nebylo náboženské svobody.“⁵¹ Jak demonstruje Jiří Piškula, tyto historizující tendence se objevovaly v adventistických publikacích již během první republiky: „Také československý adventizmus nezaostával v hrdém hlášení se k husitským myslitelům. To vše bylo motivováno částečně misijním záměrem, snahou nebýt vnímán jako cizí, americká sekta, ale jako trvalá součást českého náboženského života.“⁵² Piškula sám se také vymezuje vůči dokumentu *Církev adventistů sedmého dne a její zásady* (viz výše) s tím, že ho považuje za „z pohledu historika značně neseriózní“.⁵³ Potvrzuje tím výše doloženou tezi, že se jedná o dokument účelový, který neměl být seriózním historickým pojednáním, nýbrž spíše veřejným prohlášením.

49 Tamtéž, s. 6.

50 Biblické úkoly: Pilíře naší víry II, 1948, 52, dostupné z: https://sobotniskola.casd.cz/lekce_PDF/archiv/1948_1.pdf.

51 Tamtéž, 64.

52 Piškula, *Dějiny Církve adventistů sedmého dne v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 70.

53 Tamtéž.

Adventistické pojetí odluky církve a státu ve světovém kontextu

Definujícím milníkem ve vztahu ke státu byl pro první adventisty začátek občanské války Severu proti Jihu. Ten s sebou přinesl otázku služby v armádě, která se v budoucnu stane velmi palčivou v Evropě (primárně se začátkem 1. světové války). Adventisté nejprve odmítali službu v armádě nikoli na základě pacifismu, nýbrž proto, že brancům neumožňovala žít v souladu s adventistickými zásadami (zachovávání soboty, odmítání vepřového masa a alkoholu).⁵⁴ Teprve později se přihlásili k umírněnějšímu pacifismu a své členy nabádali, aby v armádách zaujíмали tzv. *non-combatant* pozice. První velké evropské schizma uvnitř adventistické církve bylo zapříčiněno právě postojem k mobilizaci v Německu v roce 1914.⁵⁵

Adventisté již od konce 19. století do současnosti vydávají časopis *American Sentinel* věnovaný tématu náboženské svobody a odluky církve od státu. První číslo vyšlo v roce 1883 a od roku 1906 do současnosti nese časopis název *Liberty*. V deklaraci principů, z nichž vychází, se říká: „[...] náboženská svoboda je nejlépe uplatňována, když jsou stát a církev odděleny“ a možná ještě výrazněji: „Pokusy spojit církev a stát nejsou dobré ani pro církev ani pro stát, narušují lidská práva a mají v sobě potenciál pro vznik pronásledování.“⁵⁶

Ve svých postojích vůči státu jsou tedy adventisté velmi blízcí baptistům. V realitě ovšem jejich postoj ke státu může nabývat velmi odlišných podob, jak ve své studii na toto téma ukazuje přesvědčivě sociolog Ronald Lawson.⁵⁷

54 Ronald Lawson, Church and State at Home and Abroad: The Evolution of the Seventh-Day Adventist Relations with Governments, *Journal of American Academy of Religion* 64 (1996/2), 285.

55 Německé vedení denominace podlehlo tlaku úřadů a vyzvalo členy, aby narukovali do armády. V reakci na to vznikla odštěpená skupina, která v roce 1925 založila tzv. Adventisty sedmého dne reformované hnutí. Ti do současnosti zachovávají přísnější pacifistické postoje než hlavní denominace. Viz např. Daniel Heinz, *Church, State, and Religious Dissent: A History of Seventh-Day Adventists in Austria 1890–1975*, Frankfurt am Main: Peter Lang, 1993, 94–100. Též Daniel Kaiser, „Conditions Alter Circumstances“ European Adventists and Military Service during World War I, 2014, Paper presented at the International Symposium of the Institute of Adventist Studies on „the Impact of World War I on Seventh-day Adventism“, Friedensau, květen 2014.

56 „[Religious liberty is best exercised when state and church are separate. „Attempts to unite church and state are opposed to the interests of each, subversive of human rights and potentially persecuting in character.“] Tyto principy jsou otištěny v každém čísle, ale mj. je možné je najít na webových stránkách časopisu: <http://libertymagazine.org/about> (8. 8. 2019).

57 Lawson, Church and State at Home and Abroad.

Tento pragmatický přístup k vlastním zásadám se projevil primárně ve vztahu k opresivním režimům.

Baptistická a adventistická aplikace zásady odluky církve a státu v realitě totalitního režimu

Důležitým mezníkem v postupu proti církvím bylo přijetí (proti)církevních zákonů a vládních nařízení. Na jejich základě byl zřízen *Státní úřad pro věci církevní (SÚC)* (Zákon č. 217 z 14. 10. 1949), ale baptistů i adventistů sedmého dne se primárně týkalo Vládní nařízení 221 z 18. října 1949 o hospodářském zabezpečení evangelických církví státem.⁵⁸ To *de iure* ukončilo fungování baptistické i adventistické církve jako svobodných církví (*Free Church*), což je specificky pro baptistickou identitu jedna z klíčových zásad.⁵⁹ Z tohoto nařízení vyplývalo, že duchovní budou od počátku jeho platnosti placeni státem, ale mohou působit a být jmenováni jedině se státním souhlasem. Podmínkou bylo také složení slibu věrnosti Československé republice.⁶⁰

Reakce BJB na vyhlášení církevních zákonů 1949

Baptisté tento krok ze strany státu vnímali úkorně, což dokládají Oběžníky ústředí 2/V, 3/V a 4/V z roku 1949.⁶¹ Že se jedná o vážné změny, naznačuje již tón úvodu jinak velmi prakticky orientované tiskoviny z 15. října 1949. „Snad nikdy nepsal jsem oběžník s takovou vážností – jako tento. Má velký historický význam pro zprávy, které přináší pro naši misijní činnost pro přítomnost

58 Toto nařízení bylo součástí Zákona č. 218 ze dne 14. října 1949 o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem.

59 Více viz John H.Y. Briggs (ed.), *A Dictionary of European Baptist Life and Thought*, Pater-noster, 2009, 210–11. Jan Řičař informoval o jednání se SÚC sbory Jednoty Oběžníkem ústředí 3/V z 15. 10. 1949. V něm popisuje snahu jednat o zvláštním statusu svobodných církví, který by umožňoval alespoň částečnou odluku a finanční nezávislost. Ten byl představiteli SÚC odmítnut s tím, že 1) „zrovnoprávněl všechny církve a nelze učiniti žádný zvláštní statut pro svobodné církve. [...] 2) odmítnutí stát. finanční pomoci bude pokládáno za nesouhlas s vládou.“ Archiv BJB, karton 20, oběžník ústředí z 15. 10. 1949, 1–2.

60 Marie Bulínová – Milena Janišová – Karel Kaplan (eds.), *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951: Edice dokumentů*, Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, 464–68.

61 Archiv BJB, karton 20.

a budoucí dobu.“ Následně autor, předseda Jednoty Jan Řičař, podává čtenářům výčet svých aktivit v těchto dnech. Řičař svoji snahu získat zvláštní status pro svobodné církve koordinoval s představiteli podobných denominací (metodisty a Jednotou českokobratrskou [dnešní Církev bratrská]). Důležitou roli, dle Řičařova vnímání, sehrál také Josef Lukl Hromádka, děkan KEBF. Na samotné jednání na ministerstvu školství se nakonec dostavili také zástupci Ochranovské jednoty, Armády spásy, adventistů sedmého dne a mormonů. Ze selhání jednání vinil Řičař představitele římskokatolické církve: „Události letošního jara – krajně jednostranné jednání církve katolické pod vlivem Vatikánu – změnily postoj vládních činitelů k církvím.“ To je nepochybně projevem jisté naivity předsedy Řičaře ve vztahu k lidově-demokratické vládní politice a současně také podezřívavosti vůči římskokatolické církvi, která je pro menší protestantské církve typická. Představitelé SÚC se možnosti definovat odlišný status pro svobodné církve vyhnuli poukazem na to, že všechny denominace jsou si před státem nyní rovny, což Řičař uznává: „Vysloveno poděkování za stejná práva všech církví – dávná přání. Oceňujeme dobrou vůli – máme dojem, že vláda přeje svobod. církvím. Jsme překvapeni návrhem nového zákona.“⁶² Zástupci svobodných církví se následně dotazovali, zda je možný *modus vivendi* typický pro svobodné církve, tedy nepřijímat žádné peníze od státu, ale udržet si svou nezávislost. Odpověď byla jednoznačná: „Odmítnutí stát. finanční pomoci – bude pokládáno za nesouhlas s vládou – čímž by se církev postavila mimo zákon – nemohla by existovati. Nebyla by dovolena její činnost.“⁶³ Tato pohrůžka byla zjevně natolik silná, že baptisté již nevyvíjeli žádný odpor, navzdory tomu, že jim jistě kroky státu nebyly po chuti a *de facto* znamenaly ukončení jejich nezávislého statutu a popření zásady odluky církve od státu. Následující oběžníky již totiž obsahují pouze praktické pokyny, jak fungovat za nových podmínek (soupis majetku, předložení rozpočtů ke schválení SÚC a další kroky). Podobně rezignovaně reagovalo i vedení slovenských baptistů, když pouze poděkovalo za zaslání znění zákona a slíbilo, že sestaví rozpočet dle pokynů SLOVÚC.⁶⁴

62 Tamtéž, oběžník 3/V.

63 Tamtéž.

64 Archiv BJB, karton 15, dopis z 18. listopadu 1949.

Reakce adventistů na vyhlášení církevních zákonů 1949

Adventisté zjevně nevnímali, že státní uznání by bylo jakýmkoli způsobem v napětí s jejich pojetím odluky církve a státu. Proto se již od roku 1948 snažili o získání státního uznání: „Nové poměry v Československu a proklamovanou náboženskou svobodu a rovnost všech církví před zákonem využilo vedení CASD k žádosti o státní uznání církve. Ta byla sepsána dne 18. dubna 1948 a odeslána ministerstvu školství a osvěty. Dokument byl postoupen církevní komisi ÚAV NF a později SÚC. Žádost však byla projednána v rámci teprve se utvářející politiky vůči menším církvím, a proto byla neustále odsouvána. Úřady pak vyžadovaly novou ústavu CASD, o níž se vedla zdlouhavá jednání. Žádosti o státní uznání byly podány minimálně ještě čtyřikrát.“⁶⁵ Církev pak byla nejprve uznána na Slovensku a až v roce 1950 platilo státní uznání celorepublikově.⁶⁶

V reakci na tlak státních orgánů adventisté, na rozdíl od baptistů, neprojevili žádný, byť i jen verbální, odpor. Kazatelé a starší sboru byli pouze informováni o nových povinnostech, např. nutnosti hlásit konání bohoslužeb na ONV.⁶⁷ V něm jsou instruováni, aby k hlášení přikládali výše zmíněný dokument *Církev adventistů s. d. a její zásady*, pravděpodobně v naději, že to pomůže shovívavosti úředníků: „V tomto výnosu ministerstva vnitra je zdůrazněno, že na pravidelných církevních shromážděních jsou možné určité úlevy, pokud jejich celkový ráz neodporuje zásadám lidově demokratického zřízení.“⁶⁸

Není pochyb o tom, že tyto „úlevy“ se mají týkat možnosti navštěvovat sobotní bohoslužby pro zaměstnance s povinnou pracovní docházkou v sobotu. Jakékoli snahy o prosazení širšího životního prostoru pro adventisty sedmého dne se tady soustředí na možnost získat volnou sobotu jako den určený pro bohoslužby.⁶⁹

Adventistickou pozici vůči státu zásadně proměnila traumatická zkušenost z let 1952–1956, kdy byl vyhlášen tzv. *Zákaz činnosti církve*.⁷⁰ Během

65 Piškula, *Dějiny Církve adventistů sedmého dne v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 95.

66 Tamtéž, 96.

67 NA, fond CASD, karton 3, *Upozornění o hlášení všech bohoslužeb*, 23. 5. 1949.

68 Tamtéž.

69 K tématu více viz Michal Balcar, *Sobota jako znamení věrnosti Bohu. Adventisté sedmého dne ve střetu s totalitními režimy 20. století v Československu*, *Teologická reflexe* 29 (2023/2), 174–188, doi: 10.14712/27880796.2023.2.4.

70 Více ohledně této epizody viz Piškula, *Dějiny Církve adventistů sedmého dne v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 116–25.

těchto let probíhal bohoslužebný i křesťanský život mimo jakékoli oficiální struktury. SÚC po čtyřech letech vyhodnotil tento postup vůči adventistům jako neúspěšný s tím, že na některých místech docházelo dokonce k růstu členské základny.⁷¹ Po znovupovolení církve v roce 1956, o které různí adventisté žádali opakovaně, žilo vedení církve v trvalém strachu, že zákaz činnosti může být kdykoli znovu vyhlášen.

Je zajímavé, že součástí podmínek, za kterých byla činnost CASD povolena v roce 1956, byla skutečnost, že adventističtí kazatelé nebudou placeni ze státního rozpočtu, o což například marně usilovali právě baptisté: „Pokud jde o podmínky, za nichž byla činnost církve adventistů povolena, byly tyto předem se všemi krajskými církevními tajemníky projednány. Ze zásadních jsou to tyto: 1) duchovní nebudou vypláceni státem, stejně tak stát nebude přispívat na provoz sborů atp.“⁷² Z toho nicméně nijak nevyplynulo, že by adventisté měli větší nezávislost na státu, protože kazatelé nemohli vykonávat svou službu bez státního souhlasu. I platy duchovních se řídily tarify vyhlášenými ministerstvem. Stejně tak otázky majetkové podléhaly schválení KNV či samotného ministerstva.

Představitelé orgánů státní správy (od vedení církevního odboru MŠK až po okresní církevní tajemníky) s touto situací dokázali umně pracovat dle zásady *divide et impera*. Tak vyznívá i zápis z jednání představitelů ústřední rady (z listopadu 1959) s církevním odborem MŠK zastoupeným přednostou Hrůzou a referentem Urbanem. Ti „vylíčili vážnou situaci a krizi církve, v níž se ocitla vinou neodpovědných činitelů církve, jmenovitě D. Krynským... Zástupci MŠK se vyjádřili, že jsou s činností církve proto znepokojeni a vyjádřili také nutnost, abychom si sami udělali s D. Krynským pořádek, jinak by musela být zastavena činnost církve.“⁷³ Tento argument udržoval adventisty v trvalém stavu obav, a tím i omezoval jakoukoli snahu o emancipaci ve vztahu ke státu.

71 „Ze všech zpráv vyplývá, že likvidací církve adventistů jsme jen posílili životaschopnost této církve. Adventisté se ve většině případů scházejí děl [sic! Mělo být pravděpodobně „dál“ – M. B.], tajně konají obřady, světí soboty apod. Jsou dokonce příklady, jako na okr. VI. Meziříčí, kde počet aktivních adventistů po zákazu stoupl.“ NA, fond SÚC, karton 13, *Zhodnocení církevně politické situace podle situačních zpráv za leden 1953*.

72 Viz dopis adresovaný Radám krajských národních výborů, odborům pro věci církevní Praha, Plzeň a Olomouc z 31. ledna 1957, NA, fond MŠK, karton 50.

73 *Zápisnice z plenárního zasedání Ústřední rady církve adventistů s. d., 29. 11. 1959*, soukromý archiv Jiřího Drejnara, s. 1.

Znovuobnovení baptistické snahy získat církvní nezávislost na státu – 1968

Postupné uvolňování politických poměrů v Československu bylo pro Bratrskou jednotu baptistů impulzem začít vyjednávat se státními orgány o změně statusu, aby lépe reflektoval baptistické zásady a pojetí „svobodná církev ve svobodné zemi“. Konkrétním impulzem byla kazatelská porada, která se konala v Brně 23. dubna 1968. Na jejím základě vznikl oběžník, jenž byl 16. května téhož roku odeslán všem sborům. Text tohoto oběžníku směřoval k meritů věci, tj. odluce církve od státu.⁷⁴ Vedení denominace žádalo od sborů písemné vyjádření k několika otázkám. Dvě z nich se týkaly přímo tématu vztahu církve a státu. První z nich se týkala ochoty sborů, potažmo jejich členů, přispívat na chod Jednoty, pokud by došlo k úplné odluce církve od státu a baptisté tak přišli o zdroje příjmů od státu.⁷⁵ Druhá otázka oběžníku se týkala sborů, které ztratily své kazatele (např. v důsledku jejich uvěznění) a SÚC (či později MŠK) nebyl ochoten dát státní souhlas s vykonáváním duchovenské činnosti jejich náhradníkům s poukazem na nedostatek finančních prostředků.⁷⁶ Vedení jednoty se dotazovalo sborů, zda by byly ochotny dotovat mzdu těchto kazatelů, i když ony sami mají duchovního vypláceného ze státních prostředků.⁷⁷

Odpovědi sborů nabízejí vcelku reprezentativní pohled na postoje jednotlivých společenství ke klíčové otázce zásad, tj. vztahu církve a státu.⁷⁸ Žádný ze sborů totiž nevyslovil nesouhlas s první otázkou. Některé z nich vyjadřovaly obavy z finanční zátěže a toho, zda budou schopni takové závazky plnit, ale všechny (některé s poznámkou, že jednohlasně) deklarovaly svou podporu

⁷⁴ Archiv BJB, karton 20, oběžník 7/68.

⁷⁵ Tamtéž. Propočet vedení kladl na každého věřícího závazek, podporovat církev částkou 345,- Kč ročně. Je nepochybně zajímavé, že baptisté byli před rokem 1949 církví finančně nezávislou, což se ovšem za 20 let lidově demokratického režimu zásadně změnilo: „Jediným zdrojem finančních prostředků je totiž obětavost členstva – a ta, jak musíme s politováním konstatovat, velmi poklesla právě v důsledku toho, že stát převzal na základě církevního zákona z r. 1949 vyplácení kazatelů.“

⁷⁶ Tamtéž. Jmenovitě šlo o sbory v Jelšavě, Košicích, Bohatě, Vikýřovicích, Žatci a Kroměříži.

⁷⁷ Tamtéž. Na tento projekt propočítalo vedení potřebu příspěvku od členů ve výši 102 Kč ročně.

⁷⁸ Archiv BJB, karton 17. K oběžníku se vyjádřily sbory Bratislava, Brno, Broumov, Gottwaldov-Zlín, Cheb, Kežmarok, Jelšava, Klenovec, Kroměříž, Liberec, Lovosice, Lučenec, Miroslavov, Nesvady, Ostrava, Pardubice, Praha Vinohrady, Praha Podolí, Šumperk, Tekovské Lužany, Teplá, Vavříšovo, Vikýřovice, Vsetín, Vysoké Mýto, Žatec.

úplné odluky církve a státu. Z toho jasně vyplývá, že i téměř po 20 letech, které baptisté prožili jako státem uznaná a financovaná denominace, neopustili tuto svou klíčovou zásadu.

Celé přemýšlení o novém nastavení vztahů se státem zákonitě narušila srpnová okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy. Vedení BJB však neztratilo naději na to, že by mohlo ke změně dojít, jak dokládá další oběžník z 10. září 1968: „Letos nás tento čas (poprázdňinový) zastihl uprostřed nečekaných, tragických změn, ve víru událostí, které nám nejsou příznivé. [...] Nadějeme se, že vývoj vztahů mezi státem a církví půjde dále tím směrem, který byl vytýčen na jaře t. r.“⁷⁹ Tento oběžník také shrnuje obsah již obdržených odpovědí. „Naprostá většina sborů se kloní k důsledné odluce církve od státu, o které ovšem musí zásadně rozhodnout výroční konference sborů.“⁸⁰ Jednomyslnost již nepanovala v otázkách finančních. Některé ze sborů navrhovaly vyplácet kazatele po oblastech, jiné tak, že každý sbor by měl platit toho svého, další, že by kazatelé měli být vypláceni z jednotného fondu na ústředí církve. Většina sborů vyjádřila ochotu přispívat na mzdy kazatelů neobsazených sborů.

Celá otázka byla odsunuta nastupující normalizací až do doby po roce 1989.

Adventisté v čase uvolnění politických poměrů

Pro adventisty 60. léta neznamenal, jako v případě baptistů, návrat otázky vztahu církve a státu. Po traumatickém období zákazu činnosti byla církev zdecimovaná personálně i ideově. Mnozí kazatelé, kteří projevíli odpor vůči státnímu tlaku, ztratili státní souhlas s vykonáváním duchovenské činnosti a církev byla rozštěpená zvláště na otázce posílání dětí do školy na sobotní výuku. Uvolnění využila tedy spíše k tomu, aby žádala rehabilitaci pro oběti vykonstruovaných procesů,⁸¹ potažmo o navrácení státního souhlasu kazatelům, kteří v té době vykonávali nuceně občanské povolání.

⁷⁹ Archiv BJB, karton 20, oběžník 17/68.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ ABS, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti Tobijáši Zigmundovi a spol. V2491 MV, s. 82–87.

Klíčovým faktem, který změnil poměr CASD ke státu, bylo uzákonění volných sobot.⁸² Již během šedesátých let začala být pracovní pouze každá druhá sobota, což přineslo zvláště ve školské otázce jistou úlevu, ale uzákonění dvoudenního víkendu znamenalo, že zmizel zásadní bod sporu mezi adventisty a státem. Jak konstatuje Jiří Piškula ohledně období normalizace, „70. a 80. léta byla vzhledem k perzekuci v předchozích dekádách, alespoň co se týče vztahů na nejvyšší úrovni, téměř bezproblémová“.⁸³ Adventisté tedy našli s normalizačním režimem, jakmile jim umožnil *světit sobotu*, modus vivendi, který nebylo potřeba nijak měnit ani kritizovat.

Post scriptum – situace po roce 1989

Zajímavou tečku k uváděným událostem napsaly obě denominace ve vzrušené době celospolečenské debaty o církevních restitucích po roce 2010. Dne 19. 1. 2013 rozhodl Sjezd delegátů Bratrské jednoty baptistů, že odmítne finanční náhradu, která pro jednotu byla přidělena v rámci zákona č. 428/2012 Sb. o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. „Současně sjezd delegátů rozhodl, že Bratrská jednota baptistů se zříká nároku na náhradu majetkových škod, které jí byly v letech 1948–1989 způsobeny komunistickým režimem, a to včetně nároků, které k datu tohoto prohlášení nejsou známy.“⁸⁴ V citovaném článku z časopisu *Rozséváč* jsou uveřejněny postoje kazatelů sborů, které se rozhodly hlasovat pro nepřijetí (i jednoho, který byl proti). Jáchym Gondáš, kazatel pražského sboru Na Topolce, se otevřeně hlásí k tomu, že jejich rozhodnutí je aplikací „kooperativní odluky církve od státu“.⁸⁵ Mezi dalšími argumenty zaznívalo také, že BJB během komunistického režimu žádná vyčíslitelná škoda nevznikla. Jednalo se o částku přibližně 230 miliónů korun.

Víceméně opačný postoj zaujali adventisté sedmého dne. Ti se k zákonu aktivně přihlásili i proto, že měli za to, že jejich nárok na odškodnění je oprávněný. Předseda Československé Unie CASD Mikuláš Pavlík to vyjádřil takto: „Treba však jednoznačne povedať, že cirkev adventistov mala od októbra

82 Viz Vyhláška MPSV o zásadách pro zkracování týdenní pracovní doby a pro zavádění provozních a pracovních režimů s pětidenním pracovním týdnem platná od 10. 6. 1968.

83 Piškula, *Dějiny Církve adventistů sedmého dne v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 177.

84 Prohlášení Výkonného výboru Bratrské jednoty baptistů v České Republice, *Rozséváč*, n. d., 9.

85 Tamtéž.

1952 do decembra 1956 zakázanú činnosť a bol jej zabavený všetok hnutelný a nehnuteľný majetok. Je to nespochybniteľný historický fakt.⁸⁶ V cirkvi se rozhořela diskuze, zda příspěvek na podporu činnosti církve (tedy druhá složka vyplácených finančních náhrad) není porušením zásady odluky církve a státu. To Pavlík odmítl: „Pre niektorých členov je problematické aj to, že zákon okrem finančnej náhrady dáva cirkvám aj tzv. príspevok na podporu ich činnosti. Hoci nie je viazaný na platy duchovných, rieši prechodné obdobie, resp. Odluku cirkvi od štátu, čo pre našu cirkev nie je aktuálne.“⁸⁷ Byť zákon nestanovuje explicitně, že se jedná o příspěvek na platy duchovních, jeho ustanovení říká, že navazuje na dosud (i v roce 2012) platný zákon 218/1949 o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, který mluví jasně o tom, že jde o úhradu mezd duchovních. Jednalo se o částku přibližně 936 miliónů korun.

Závěr

Jak je možné, že dvě denominace, které se obě hlásí k odluce církve a státu, naprosto protichůdným způsobem reagovaly na změněné podmínky v počátcích i v průběhu komunistické vlády? To, co baptisté chápali jako hrozbu a ohrožení zásady, důležité pro svou identitu, adventisté vnímali jako šanci zlepšit své společenské postavení. To, co baptisté usilovali změnit do konce pražského jara, bylo pro adventisty podružné téma. Odpověď na tuto otázku má několik rovin.

- 1) Adventisté projeví svou snahou o státní uznání jistou naivitu ve vztahu k lidově demokratickému režimu. Zjevně se domnívali, že proklamovaná náboženská svoboda bude mít hlubší než jen deklaratorní ráz.
- 2) Mnohem důležitější pro adventisty ovšem bylo jiné téma, než je odluka církve od státu, a sice možnost požívat volnou sobotu jakožto den bohoslužby.⁸⁸ Spor o volnou sobotu je pro adventismus neuralgický bod a je pravděpodobné, že vedení denominace se domnívalo, že státní uznání vylepší jeho vyjednávací pozici s úřady, potažmo zaměstnavateli.

86 Mikuláš Pavlík, Nemusíme sa cítiť viníkmi za to, že poberáme od štátu finančnú náhradu, *Advent*, n. d.

87 Tamtéž.

88 Ohledně povinné školní docházky dětí v sobotu viz *Školská otázka* in: Piškula, *Dějiny Církve adventistů sedmého dne v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 144–48. Dále viz Balcar, *Sobota jako znamení věrnosti Bohu*.

- 3) Adventisté se ukazují jako denominace, která dokáže být v aplikaci svých (méně významných) zásad velmi pragmatická. To se nakonec ukazuje např. ve vztahu k pacifismu. V počátcích byli celosvětoví adventisté blízko velmi rigidní pozici např. Svědků Jehovových, aby v různých obdobích i různých zemích zaujali postoje na celé šíři spektra vztahu k branné povinnosti.⁸⁹ Pragmatismus se nicméně projevuje v mnoha oblastech, jak konstatuje mezi mnohými sociolog náboženství Robin Theobald: „[...] v tom adventismus sedmého dne projevil pragmatismus, který, jak uvidíme, se stal jedním z nejtypičtějších prvků celého hnutí.“⁹⁰
- 4) Baptisté tichým, byť z jistého úhlu pohledu možná až letargickým způsobem trvali na své zásadě odluky církve od státu. Kdykoli to bylo možné, BJB zjišťovala, zda by státní správa byla ochotna přistoupit na nezávislost typickou pro svobodné církve. Ovšem hrozba ztráty právního statutu, jejíž svědky byli baptisté právě u adventistů, byla natolik mocná, že se baptisté spokojili s úzkými hranicemi, které jim režim vytyčoval.

Michal Balcar, M.A.

Univerzita Karlova

Evangelická teologická fakulta

Černá 646/9, 110 00 Praha 1

Česká republika

michal.balcar@icloud.com

⁸⁹ Ronald Lawson, Onward Christian Soldiers? Seventh-Day Adventists and the Issue of Military Service, *Review of Religious Research* 37 (1996/3), 193–218.

⁹⁰ Robin Theobald, From Rural Populism to Practical Christianity: The Modernisation of the Seventh-Day Adventist Movement, *Archives de Sciences Sociales Des Religions*, 30, no. 60 (n. d.), 114.